

BOEKBEOORDEELING.

Eerbied voor het levend materiaal in de tuinkunst,
door GEERTRUIDA CARELSEN. Haarlem, H. D. TJEENK
WILLINK & ZON. f 0.50.

Zou het werkelijk noodig zijn eerbied te vragen voor het levend materiaal in de tuinkunst? Is dan het »natura artis magistra" niet meer waar? Zeker, maar in onze tuinen wordt met de planten dikwijls op zonderlinge wijze gehandeld! Men gebruikt vaak niet de natuur als leermeesteres om een geheel samentestellen, dat werkelijk kunstwaarde heeft en een goeden smaak bevrediging schenkt, maar laat zich leiden door mode, door gewoonte, door een verkeerd begrip van schoonheid en vormt in de tuinen en tuintjes soms kunstwerken, waaraan alle kunst ontbreekt en die de kenmerken dragen van gemis aan kunstzin en aan eerbied voor het schoone in de plant. Die bezwaren, gevoeld door een begaafde schrijfster als GEERTRUIDA CARELSEN van Berlijn, met haar voor de levende natuur en voor al het schoone er van zoo open oog, deden haar de pen opvatten om te trachten aan anderen medetedeelen, wat zij in onze tuinen niet in harmonie vindt met het schoone van de ongerepte natuur en om anderen er toe te brengen meer recht te doen wederen aan de gratie der plant.

Op den 10^{den} October j. l. had de Haarlemsche afdeeling der Natuurhistorische Vereeniging het voorrecht Mej. CARELSEN als spreekster te zien optreden en haar de voornaamste bijzonderheden te hooren mededeelen en toelichten, ook door een reeks van gekleurde teekeningen, uit de eenige dagen vroeger verschenen brochure, waarvan ik hierboven den titel afschreef. Het zij mij vergund aan de hand van dat geschrift een kort overzicht te geven van de toen genoten voordracht.

In de laatste 25 jaren is de kunst op allerlei gebied tot nieuw leven ontwaakt, behalve in de tuinkunst, waarin men zich geen rekenschap geeft van het eigenlijke kunst-element dat er in ligt. De botanische wetenschap en de kweektechniek bloeien, maar het artistieke element bloeit niet, een gevolg van oppervlakkigheid, van het voorbijzien van een bepaalden factor in hetgeen goede smaak mag heeten. Hoe is de historische ontwikkeling der tegenwoordige tuinkunst? De noodzakelijkheid van een korte beantwoording dezer vraag zal

straks nader blijken. Voor dat er sprake wezen kon van tuinkunst, was er tuinbouw, in moestuin, in boomgaard. Maar reeds bij de eerste plant, die men kweekte om de kleur of den geur harer bloemen, begon ook de aesthetische zin een woord mee te spreken. Niet verder teruggaande dan tot het begin van de zoogenaamde nieuwe geschiedenis, vinden wij den Italiaanschen tuinstijl, die langs klooster- en slottuinen naar Noord-Europa overgebracht is. Naast en uit deze ontstond een bepaald Nederlandsche, in hoofdzaak daaraan gelijk, maar gewijzigd naar klimaat en volksaard, en zoo ontstond ook in Frankrijk de Fransche tuinstijl met den grooten LE NÔTRE aan 't hoofd. Maar het Frankrijk van LODEWIJK XIV schreef op allerlei gebied aan andere landen de mode voor; en zoo werd ook de Fransche tuinstijl de algemeene en voornaamste, en gebeurde het vroeger en gebeurt het bij ons zelfs nu nog wel, dat men met LE NÔTRE-stijl dingen aanduidt die typisch Nederlandsch zijn en van ons land naar zuidelijker landen overgebracht. Een paar eeuwen bleef de toestand zoo; wie dat lang mocht vinden wordt herinnerd aan onze oranjeboomen, bestaande uit een stam met geheel of half-kogelvormige kroon, gelijk wij die nu nog kennen en van den Italiaanschen tuinstijl overgenomen hebben. Niettegenstaande in Italië de in 't wild groeiende oranjeboomen een losse kruin hebben, als een appelboom b. v., komen zij bij ons in dien vorm zelden voor, zouden door velen niet eens herkend, misschien wel leelijk gevonden worden; werkelijk, wij menschen zijn in veel zaken soms zoo erg behoudend! Maar — na die paar eeuwen komt er een keerpunt. Tot nog toe was de tuinkunst beschouwd als bij de bouwkunst te behooren, de tuin behoorde bij het huis, de architect van het gebouw was ook die van den grond er om heen en men zag over 't hoofd dat de eerste met het doode materiaal, de tweede met de groeiende, bloeiende, vruchtdragende planten moest werken. Totdat de tuinkunst om een eigen plaats naast en niet lager dan de bouwkunst vragen kwam! Haar verzoek werd ingewilligd; FRANCIS BACON in Engeland was de eerste die zijn stem verhief en, ondersteund door een tijdgeest waarvan ROUSSEAU in de 18de eeuw de meest karakteristieke woordvoerder werd, ontstond wat een eeuw geleden de Engelsche of landschapstijl heette en waarvan eerbied voor de schoonheid der natuur de lenze was. Aanvankelijk, waarschijnlijk naar Chineesch en Japansch model, was de tuin wat popperig, een gevolg van de zucht om een wildernis in miniatuur natebooten; maar het levend materiaal herkreeg weldra

zijn rechten; boomen, heesters en kruiden mochten zich naar hartelust ontwikkelen en al hun schoonheid toonen: de Engelsche parkstijl bloeide, eerst in Engeland, later over geheel Europa en ook in ons land in zijn besten vorm. Toen kregen Utrecht, Gelderland, andere provinciën en onze duinzoom hun prachtige buitenplaatsen, vele onzer steden haar lommerrijke parken en plantsoenen met prachtige boomen en heesters: de tuinkunst bloeide hier, niet gedrukt door de bouwkunst. Maar de vooruitgang in goede richting mocht weer niet lang duren; want het bezwaar deed zich gevoelen dat onze tuinen en parken arm waren aan bloemen en omstreeks het midden der 19de eeuw kwam dan ook, van Frankrijk uit, de aansporing om toch vooral bloemen te kweken in de tuinen. Maar bloemen en boomen groeien niet op hetzelfde terrein, dus: boomen werden weggeruimd om voor de bloemen licht en lucht te krijgen en aanvankelijk was dit niet zoo erg; want de Engelsche stijl was, door te veel schaduw, wel eens wat somber. De meerdere zorg die de bloemen eischten, elk jaar weder van het voorjaar tot het najaar en het feit, dat ten gevolge der cultuur de bloemen wel groot en gevuld en veelkleurig waren geworden, maar dikwijls ten koste van de gratie der plant, dat waren twee moeilijkheden om altijd een gracieus geheel te maken en daardoor struikelde het beginsel van den Engelschen parkstijl over de bloemen. Men dwong het levend materiaal der bloemgewassen tot een groei binnen scherp afgebakende grenzen, de tapijtbeddenmode ontstond en breidde zich hoe langer hoe meer uit, natuurlijk ten koste van de gratie der plant; alleen het houtgewas ontsnapte aan die mishandeling. Niet allen echter hadden vrede met dezen gang van zaken; velen gevoelden dat er iets ontbrak aan 't geheel, maar hadden toch ook den moed of de kracht niet om met het verkeerde te breken en redden zich toen door te spreken van »gemengden stijl», zich wijs makende dat daarmee de zaak in orde was. En nu was voortaan alles geoorloofd en al vijftig jaar lang staat nu de tuinkunst onder het artistiek opperbestuur van den »gemengden stijl» en ook heden staat zij dat nog.

Hieruit blijkt dus — en om dat aantetoonen was dit kort overzicht onmisbaar — dat de tuinkunst, ontwakende tot een zelfstandige kunst, door den drang der omstandigheden is tegengehouden in haar zelfstandig worden. Eerst dan zal die hinderpaal weer uit den weg zijn geruimd wanneer zij meer luistert, gelijk in het begin van den Engelschen parkstijl ook geschiedde, naar de wetten van haar eigen levend materiaal.

Nadat door de geachte spreekster bovenstaande belangrijke bijzonderheden in den vorm van een aangename causerie ons waren medegedeeld, kwam zij tot het voornaamste gedeelte van haar onderwerp, n.l. tot de beantwoording der vraag: hoe is op 't oogenblik de toestand? 't Was te verwachten dat haar oordeel niet gunstig wezen zou; immers juist om op het verkeerde, op het gemis aan eerbied voor het levend materiaal in de tuinkunst te wijzen, had zij hare brochure geschreven en trad zij voor ons als spreekster op. Geen wonder dan ook dat Mej. CARELSEN nog al eens de lachspieren van haar auditorium wist in werking te brengen, wanneer zij door haar teekeningen en haar voorbeelden, die zij mededeelde uit een schat van herinneringen van haar vele reizen in het buitenland bewaard, ons wees op zooveel gemis aan smaak, gebrek aan kunstzin bij den aanleg en bij het onderhoud onzer tuinen, parken en plantsoenen.

Laat mij, alweer geleid door de brochure, het vervolg der rede u mogen geven.

Niet te ontkennen valt het dat de winst, vóór 100 jaar in de tuinkunst verkregen, grootendeels weér is verloren gegaan door den gemengden stijl, die zooveel op zijn geweten heeft. Daar hebt ge de tapijtbeddenmethode, die er door in bloei is geraakt, waarbij — hoe kan een mensch er toe komen? — levend materiaal vergeleken wordt bij een dood weefsel en het doode aan het levende tot model en ideaal gesteld wordt! Maar 't was gemakkelijk voor de kweekers en dan — wat eigenlijk nog een geluk is bij een ongeluk — ging men het al te mooi maken, dan verhieven er zich vanzelf stemmen tegen dien wansmaak; en verviel men in 't grappige dan ging de ernst er af en was het kwaad minder groot.

Voorts: het versnoeien van boomen en heesters, met een deftig woord vorm-cultuur genoemd. Als bij een boomkweker in Zeeland van Buxus of Taxis een buste van THORBECKE is gesneden, omdat de scherpe trekken van dien staatsman zich zoo bijzonder goed voor dit soort van kunst leenen, is dat nog zoo erg niet dan wanneer in ernst de vormcultuur als goede smaak aanangeprezen wordt; en is het dan niet een of ander dier maar b. v. een bol die nagebootst wordt, gelijk bij de kogelacacia, dan is dit ook erg tegen de natuur in. Maar in dit opzicht heeft het eene land het andere niets te verwijten; Duitschland, Frankrijk, Engeland hebben bewijzen geleverd van verbasterden kunstmaak; Amerika, dat alles grootscheeps doet, heeft het in 't groot gedaan en wij, Nederlanders, hebben aan alles

meêgedaan, hebben alle knutselarijen van »den gemengden stijl» ook ten uitvoer gebracht. Let eens op hoe zonderling de paden en paadjes in onze moderne dreven soms loopen, welke koddige dingen men ziet gebeuren op het stuk van terreinsverhoogingen! Men meent den landschapstijl natevolgen, maar verdwaalt door gemis aan eerbiedige beraadslaging met het levend materiaal. Maar daardoor juist geraakte de landschapstijl in discrediet en een gevolg er van was het teruggaan tot de rechte lijnen van den oud-Hollandschen tuin; hierbij is nu nog een andere factor gekomen: de vermeerderde bloei van de architectuur, die zich langzamerhand geheel van de tuinkunst heeft onafhankelijk gemaakt, zelfs omgekeerd deze heeft gedwongen zich naar hare lijnen te voegen. En wat nu in de dagen van LE NÔTRE vanzelf was gekomen: dat de tuinkunst aan den leiband van de bouwkunst liep, dat dreigt nu wederom het geval te worden, en is als een artistieke ramp te beschouwen. De kunst van het levend materiaal, begonnen zich zelfstandig te maken, verkeert nu in groot gevaar die zelfstandigheid weer te verliezen; en zoo staat zij door de geheele beschaafde wereld op een gewichtig keerpunt. Maar, de mozaïk-perken beginnen te verdwijnen en aan eenvoudige veldbloemen wordt reeds dikwijls de voorkeur gegeven boven de sterk gekweekte; jammer maar dat nu in die goede richting niet consequent wordt voortgegaan.

De menschenhand drukt soms zoo zwaar en zijn snoeimes schaadt soms zooveel aan de gratie der plant, de tuinkunst moet zoo noodzakelijk bevrijd worden van vele vooroordeelen, historische en andere. Met eigen smaak moeten wij te rade gaan, ons ernstig verdiepen in de geheimenissen van het levend materiaal, dan kunnen wij wederom iets even moois tot stand brengen als 100 jaar geleden werd gezien: dan maken wij de tuinkunst weer vrij van andere kunsten. Elk kan hiertoe het zijne bijdragen naarmate hij zin heeft voor natuurschoon; en heeft men dat, dan laat men zich ook niet alles als »mooi» door de kweekindustrie opdringen. Gaat de gratie der plant niet verloren als de bloemen zóó vergroot zijn dat de steeltjes haar bijna niet meer kunnen dragen? Wordt bij de kweeking van gevulde bloemen de grens van het nog werkelijk schoone niet spoedig overschreden? De merkwaardigste avonturen hebben op dit stuk de Dahlia's beleefd: bijna honderd jaar geleden in Europa ingevoerd, als enkele vorm, werden er spoedig gevulde vormen gekweekt, zwaar, en heerlijk voor de oorwormen; toen kwamen uit Engeland de enkele Dahlia's

terug, maar nu in allerlei kleuren en later werden daaruit de Cactus-dahlia's gevormd met haar naar buiten in plaats van naar binnen omgebogen straalbloemen. Toen ging de kweekkunst die bloemen weer vullen tot over de toevallige gelijkenis met een cactus heen en wat is nu het saldo?

De geachte spreekster wist een glimlach op het gelaat van hare toehoorders te wekken toen zij die vraag aldus beantwoordde: bloemkwekers hebben er bij gewonnen, oorwormen hebben er bij verloren en de goede smaak is mal-uit, mal-thuis. Toch waren er ook velen onder de aanwezigen die, hoewel met belangstelling en genoeg luisterende, toch niet in alle opzichten instemden met de woorden van Mej. CARELSEN en meenden dat zij in haar voordracht nu en dan den tegenwoordigen toestand onzer tuinkunst door een te donkeren bril bezag.

Vervolgens werd ons gewezen op wansmaak, waar planten tot onnatuurlijke vormen gedwongen worden, b. v. schijn-divans van bruinbladigen hazelaar en bonten eschdoorn, heesters die gedwongen worden „op stam” te groeien, en daarna werden nog eenige oogenblikken gewijd aan het groepeeren der planten, een kunst die, goed toegepast, een tuin eerst recht mooi maakt. Men moet altijd groepeeren, met de gratie van de planten mee, dan verdwijnen vanzelf alle tegennatuurlijke lijnen, ook de smalle randjes gras om de perken heen, ook de vaak onoogelijke lijnen van de paden der tuinen; dan verdwijnt ook de eenvormigheid tusschen onzen tuin en buurman's tuin, dan komt er afwisseling, nieuw leven in de vaderlandsche tuinkunst. Smaakverandering op dit gebied hangt in de lucht; zou Haarlem, de bloemenstad, aan Nederland niet het voorbeeld kunnen geven van smaakverbetering? Eens heeft Hollands tuinkunst aan de wereld een voorbeeld gegeven, algemeen nagevolgd; laat Nederlands tuinkunst dit in onze eeuw nogmaals doen!

De voorzitter bracht namens de vergadering dank aan Mej. CARELSEN voor haar schoone rede en zeide dat, waar misschien verschil van gevoelen zou bestaan over eenige punten, door haar besproken, in ieder geval de aandacht, waarmee haar voordracht aangehoord was, een bewijs van opgewekte belangstelling was; hij wenschte aan de spreekster toe dat die belangstelling mocht voeren tot nadenken, dat nadenken tot proefneming in de aangegeven richting, die proefneming tot meer eerbied voor het levend materiaal.

H. J. CALKOEN.